

ivn natuur
educatie
VALKENSWAARD
WAAALRE

Nieuws uit

D'n Nieuwe Hof

In memoriam Toon Voermans

**Gidsenochtend bij de Oase
met Jaques van Kessel**

**Bestrijdingsmiddelen in
zangvogels, kuikens en eieren**

De bevers zijn terug

Het stroomgebied van de Dommel

Zomer 2022

IVN: Instituut voor natuureducatie en duurzaamheid

IVN instituut voor natuureducatie en duurzaamheid is een organisatie van vrijwilligers en beroepskrachten die streeft naar meer natuur en een duurzame samenleving.

Lidmaatschap

Vriend van IVN: € 15,00

Landelijk lidmaatschap: € 24,00 per jaar.

Landelijk gezinslidmaatschap €16.60 . Met het landelijk lidmaatschap steun je je eigen vereniging en het landelijk IVN. Vrienden ontvangen 4x per jaar d'n Nieuwe Hof.

Leden ontvangen daarnaast het landelijk IVN-blad: Mens en Natuur.

Lidmaatschap jeugdleden: € 15,00 per jaar. Lidmaatschap "oudere" jeugdleden: € 20,00 per jaar.

U kunt het bedrag van het lidmaatschap overmaken op: **IBAN:NL54RABO0127734988**

t.n.v. Penningmeester IVN VALKENSWAARD-WAALRE

Opzeggen van uw lidmaatschap dient te geschieden vóór 1 december van het lopende jaar .

Schriftelijk bij Jan van Heeswijk, e-mail: javanheeswijk@gmail.com

De website van onze afdeling is: <http://ivn.nl/afdeling/valkenswaard-waalre>

Natuureducatie Centrum D'n Nieuwe Hof,

Bosstraat 25, 5553 CK VALKENSWAARD, telefoon 040-201 83 95

BESTUUR

Voorzitter	Jan Schutjes Vogelkersstraat 17 tel: 0623269205.	5552 GJ	Valkenswaard
1e Secretaris	Yvonne van der Honing E-mail: ivn.valkenswaard-waalre@live.nl		
2e Secretaris	functie vacant		
Penningmeester	Emile Weijters Laurier 16 tel: 040 2075670	5552 GZ	Valkenswaard
Ledenadministratie	Jan van Heeswijk Braambeslaan 15 tel: 040-2015307	5552 PE	Valkenswaard
Leden	Jan Das Tonterstraat 18 tel: 040-2016075	5561 AN	Riethoven
	Anneke Droog Van Heemskerckstraat 18 tel: 040-2014727	5554 PL	Valkenswaard
	Ad Baken Molenstraat 83 tel: 040-2015181	5554 JN	Valkenswaard
	Gerrit Klitsie Geenhovensedreef 9 tel: 040-2046951	5552 BA	Valkenswaard

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	pag. 3
Overzicht Activiteiten	pag. 4
Voorwoord	pag. 5
Wist U dat.....	pag. 6
Bericht van de ledenadministrateur	Pag. 7
D'n Nieuwe Hof in kleur!	Pag. 7
Coming soon: een nieuwe website	Pag. 7
Nieuwsflits	Pag. 7
In memoriam Toon Voermans	pag. 8
Fête de la Nature	pag. 9
Het stroomgebied van de Dommel	pag. 10
Nieuws van IVN groep Riethoven	pag. 11
De meerkoetjes	Pag. 12
Gidsenochtend bij de Oase met Jacques van Kessel	pag. 13
Wandelroutes in Waalre	pag. 14
Bestrijdingsmiddelen in zangvogels, kuikens en eieren	pag. 15
Nieuwe excursieleiders in de natuur	pag. 16
De bevers zijn terug	pag. 17
De gierzwaluw	pag. 18

Activiteitenoverzicht

Zomer 2022

Tuinwerkgroep

Elke woensdagochtend is de Tuinwerkgroep actief, **die er overigens graag wat helpende handen bij wil hebben!**

Scholenproject:

Na de zomervakantie wordt het scholenproject weer volgens schema bezocht door basisscholen.

Jeugd-IVN:

Voor bijeenkomsten van de diverse groepen, zie de data op de website
“<https://www.ivn.nl/afdelingen/valkenswaard-waalre>”

Vlindertuin Waalre:

Het hele jaar door wordt er (bij goed weer) door vrijwilligers onderhoud gepleegd op dinsdagmorgen, 10-12 uur.

Op **woensdag 13 juli, 24 augustus en 14 september a.s.** is er een **kindermiddag in IVN Vlindertuin Waalre.**

Peuters en basisschoolkinderen kunnen tussen **14.00 en 16.00 uur** met (groot)ouders, oppas of een andere volwassene speuren in de tuin. Er zijn drie speurtochten uitgezet: één voor peuters en kleuters, één voor kinderen van de middenbouw en één voor kinderen van de bovenbouw.

We hopen op goed weer voor vlinders: warm, zonnig en niet te veel wind. Ook als het weer iets minder is, zijn er altijd wel beestjes te zien in de vlindertuin zoals mieren, kikkers, hommels of allerlei soorten kevers.

Meedoen is gratis, een kleine donatie voor de tuin is welkom. Vooraf aanmelden is niet nodig.

De vlindertuin ligt in het bos bij de Blokvenlaan in Waalre-dorp. Tegenover huisnr. 43 ongeveer 150 meter het bospad volgen. Auto's s.v.p. parkeren aan de Blokvenlaan, fietsen kunnen bij de tuinpoort gestald worden.

Vlindertuin Riethoven:

De Vlindertuin Riethoven is alle dagen toegankelijk. De leden van de werkgroep zijn elke zaterdagmorgen aanwezig voor informatie en onderhoud van 11.00 tot 12.30 uur.

Wandelingen voor groepen kunnen worden aangevraagd bij een van de leden van de werkgroep op zaterdagmorgen in de Vlindertuin.

Publiekswandelingen

zondagmiddag 21 augustus: wandeling in de Malpie

Start: 14.00 uur vanaf de noordelijke parkeerplaats in de Malpie, voorbij de Venbergse Molen, Molenstraat 5553 TA, Valkenswaard (het zandpad volgen na de Molenstraat).

De wandeling voert door bos, langs vennen en de heide. We gaan op zoek naar niet meer zo vaak voorkomende planten zoals zonnedauw, klokjesgentiaan etc.

Zorg voor dekkende kleding i.v.m. kans op stekende insecten.

Natuurwerkgroepen Valkenswaard en Waalre:

Wilt u deelnemen aan de activiteiten op de zaterdagochtenden neem dan contact op met:

Ben Putman voor Waalre (040-2215000)

of

Wim en Hanita van Amelsvoort voor Valkenswaard (040-2042979)

Voorwoord

Valkenswaard, , 17 juni 2022

Een gebied om trots op te zijn!

Trots op de natuur en het landschap in de eigen omgeving begint bij het besef hoe bijzonder onze groene gemeente Valkenswaard en gemeente Waalre zijn. Bossen en heidevelden maar ook weilanden en akkers met kleine buurtschappen. Het gevarieerde geheel van natuur- en agrarische landschappen maakt onze gemeenten tot een prachtig gebied om in te wonen, te werken en te recreëren. Niet voor niets komen toeristen graag naar hier om van al het moois te genieten! Wij als IVN Valkenswaard-Waalre willen de landschappen dan ook graag zo houden én versterken. En als je bovendien het landschap 'leert lezen' (snapt hoe het ontstaan is), wordt het meer dan alleen een groen decor.

Het krijgt meer waarde als je oog krijgt voor deze mooie natuur. Ons beleid om het landschap mooi te houden is de voorbije jaren gegroeid door samenwerking met de twee gemeenten. Steeds meer inwoners dragen bij aan versterking en behoud van de landschappen.

Die gemeenschappelijke aanpak vormt ook de kern om de natuur te behouden . De aanpak is aantoonbaar succesvol. Ik ben ervan overtuigd dat het intensiveren van deze samenwerking alleen maar kan leiden naar nog meer behoud van de natuur.

Jan Schutjes

Wist u dat?

- we 4 geslaagden hebben voor de cursus Excursieleider in de natuur
- Voor onze afdeling zijn dat
 - Taissa Slengard (Loon),
 - Walter van de Pas (Tongelreepdal),
 - Peter Bleijs (Achtereinds Laag) en
 - Henk Greijmans (de Hogt).Proficiat en we gaan zeker een keer met jullie mee wandelen.
- we met een stand aanwezig zullen zijn tijdens de kinderboekenweek
- de **Kinderboekenweek 2022** heeft als **thema** Gi-ga-groen en vindt plaats van 5 t/m 16 oktober.
- Op zondag 25 september *Samen tegen kanker Valkenswaard* 3 wandeltochten organiseert in de bossen tussen Valkenswaard en Waalre. De Wandeltochten zijn 5-10-15 km lang.
Vertrekken van Hostel & bosherberg Harba Lorifa.
- Er onderweg posten zijn waar men vragen moet beantwoorden, o.a. over de lokale natuur.
- het IVN jeugdkamp in Pelt weer een succes was.
- er in de Dommel kunstmatige dammen worden aangelegd. Ze moeten helpen om de flora en fauna een nieuwe kans te geven. Omdat veel waterplanten en vissen er de brui aan geven. Om het tij te keren worden nu die kunstmatige dammen aangelegd.
- Er inmiddels een initiatief opgestart waarbij we met drie gemeentes (Heeze-Leende, Cranendonck en Valkenswaard) een bewustwordingscampagne gaan voeren om inwoners en terrein beherende organisaties te informeren over de exotenproblematiek m.n. de Japanse Duizendknoop.
- Deze bijeenkomst is 8 september in D'n Nieuwe Hof

Coming soon:

EEN NIEUWE WEBSITE

Op initiatief van het landelijk IVN komt er in het najaar een nieuw, fris uiterlijk voor alle IVN-webpagina's. Niet alleen de landelijke maar ook de plaatselijke pagina's gaan op de schop. Hoe de indeling precies gaat worden, wordt deze zomer pas duidelijk. Maar zeker is dat nieuws, activiteiten en verdere info over onze afdeling niet meer op dezelfde, vaak vertrouwde, plekken op het scherm te zien zullen zijn.

Een mooie gelegenheid om eens goed na te denken over de afdelingssite.

- Wat is het belangrijkste, en moet meteen in het oog vallen?
- Hoe kunnen bezoekers veel gezochte info het makkelijkst vinden?
- Het zou fijn zijn als er IVN'ers zijn die hierover willen meedenken. Dat hoeft niet veel tijd te kosten, en je hoeft er ook geen computerkenners voor te zijn.

Iets voor jou? Stuur een mailtje naar:

fanny@vanzon.nu en je hoort er meer van!

Groetjes, Fanny van Zon

D' n Nieuwe Hof in kleur!

Alle leden ontvangen elk kwartaal ons verenigingsblad D' n Nieuwe Hof. De papieren versie wordt door vrijwilligers bij ruim 200 leden nog aan huis bezorgd.

Wat wij jammer vinden is dat het blad vanwege te hoge kosten niet in kleur gedrukt kan worden.

Wie het blad per e-mail ontvangt, en dat zijn toch al ruim 150 leden, kan genieten van de mooie kleurenfoto's bij de artikelen.

Het is misschien even wennen maar wij denken dat we best meer leden over de drempel kunnen helpen om het blad digitaal te gaan lezen op een iPad of laptop.

Probeer het eens uit

Wilt u het gewoon eens een keer proberen?

Dat kan! Mail dan uw e-mail adres naar:

javanheeswijk@gmail.com

U ontvangt dan de Zomereditie digitaal.

Wilt u meteen overstappen van de papieren versie naar de digitale versie? Laat het Jan weten en we regelen het voor u.

Nieuwsflits

Als er nieuws is voor de leden dat niet op tijd in het verenigingsblad kan worden opgenomen sturen we een Nieuwsflits naar de leden. Dit hebben we al enige keren gedaan.

We hebben echter niet van alle leden een e-mailadres.

Wilt u de Nieuwsflits voortaan ook ontvangen?

Geef dit dan met een e-mail door aan Jan van Heeswijk e-mail: javanheeswijk@gmail.com

Bericht van de Ledenadministrateur

Op 25 mei is nog steeds de contributie door 33 leden niet voldaan.

Maak me blij en betaal gewoon,

met vriendelijke groet,

Jan van Heeswijk Ledenadministrateur.

Rekeningnummer; NL54RABO0127734988

E-mail: javanheeswijk@gmail.com

Er is betaald voor Mevr. of de Hr. Pijnenburg, maar deze komt niet voor in de ledenlijst. Het bedrag is € 24,00 moet dus een Landelijk lid zijn.

De vraag is nu : voor wie is er betaald?

In Memoriam Toon Voermans

Op dinsdag 5 april overleed totaal onverwacht één van onze trouwe IVN-leden, Toon Voermans, aan de gevolgen van een hersenbloeding tijdens het biljarten.

Toon was een hartelijke en sympathieke persoonlijkheid, die niet alleen zijn gezin, maar ook het IVN een warm hart toedroeg. Jarenlang heeft hij zich ingezet voor ons scholenproject. Hij was de grote stimulator van de uitleen. Samen met Betsie, zijn vrouw, die al enige tijd geleden overleden is.

Aanvankelijk werd het project alleen gemaakt voor onze eigen IVN-vereniging. We werkten met eenvoudige, zelfgemaakte materialen, die er dankzij veel geduld en creativiteit, meestal toch redelijk aantrekkelijk uitzagen. Maar die na een jaar lang door kinderhanden gebruikt te zijn, wel het nodige geleden hadden.

Naarmate ons budget wat ruimer werd, konden we meer gebruiksbestendige materialen aanschaffen. Daardoor werden ze ook voor hergebruik geschikt. Het was o.a. Toon die op het idee kwam om de projecten, nadat ze een heel jaar in ons gebouw hadden gestaan, structureel uit te gaan lenen. Dat waren o.a. scholen, bezoekerscentra van Natuurverenigingen, IVN-gebouwen, enz. Doordat we hier inkomsten van kregen, konden de projecten ook van steeds betere kwaliteit gemaakt worden.

Samen inventariseerden Toon en Betsie al het materiaal, en na terugkomst werd alles tot in de puntjes gecontroleerd en eventueel gerepareerd. Een hele klus, waar ze heel veel tijd en zorg aan besteedden.

Wat later was Toon ook de grote stimulator van het gebruik van de computer bij de uitleen. Dit deed hij samen met Ton Sanders. Beiden hadden hier via hun werk bij Philips veel ervaring mee. Ondertussen is de computer helemaal ingeburgerd en heeft Toon zijn werk overgedragen aan Wil Koopman, die veel profijt had van de gedegen manier waarop Toon de uitleen had opgezet.

Ook voor ons clubblad heeft Toon zich jarenlang ingezet als bezorger. Ook dit deed hij aanvankelijk samen met Ton Sanders, omdat het verspreidingsgebied wel erg groot was.

Wij gedenken zowel Toon als Betsie als een lief, bescheiden koppel dat zonder daar veel ophef over te maken, heel veel voor onze vereniging gedaan heeft. Dank je wel, namens ons allemaal.

Nelly van der Burgt.

De familie Voermans was een echte IVN familie. Betsie Voermans, de vrouw van Toon, was al vanaf de zeventiger jaren lid van het IVN en actief als schoolgids en de kinderen Mariëlle en Rob waren lid van het Jeugd IVN.

Toon, had een brede interesse waaronder belangstelling voor de natuur en hij was altijd bereid om, als dat nodig was, een handje te helpen.

Dus hielp Toon regelmatig mee als de materialen van de schoolprojecten uitgeleend moesten worden of weer teruggebracht werden.

Toen Toon met pensioen ging kwam er tijd vrij om de kar te trekken voor het uitleen van de IVN schoolprojecten.

Jullie ouders, samen met Lies van Gompel, hebben de organisatie van de uitleen van de schoolprojecten vorm gegeven.

Toon deed dat in alle bescheidenheid en met de nodige Brabantse gemoedelijkheid, waardoor hij een echte ambassadeur was van onze IVN afdeling.

Ook hielp Toon mee met de bezorging van ons IVN verenigingsblad "D'n Nieuwe Hof".

De laatste keer dat ik Toon gezien heb, was enkele weken voor zijn overlijden, op een woensdagmorgen bij het IVN in Valkenswaard. Hij kwam de voorjaarseditie ophalen om ze rond te brengen. Omdat de koffie was klaar schoof hij aan en Toon genoot ervan om deel te nemen aan het tafelgesprek.

Met het overlijden van Toon zijn wij een actieve IVN'er armer, maar een herinnering rijker geworden.

Het bestuur wenst de kinderen en overige familieleden veel sterkte om dit verlies te verwerken.

Emile Weijters

Fête de la Nature

Fête de la Nature, het grootste natuurfestival van Nederland

De natuur inspireert, verwondert, maakt je blij. In het **weekend van 3 & 4 september 2022** vieren we de natuur tijdens Fête de la Nature 2022. IVN Valkenswaard-Waalre doet mee met het organiseren van het natuurfeestje. Met een expositie microfoto's insecten en een lezing over insecten. Tevens hopen we dat het mooi weer is zodat we in onze natuurtuin in Valkenswaard gezellig kunnen genieten van live muziek.

Microfotografie

Microfotografie is de overtreffende trap van macrofotografie. Het maakt extreem kleine details zichtbaar, die je met het blote oog moeilijk onderscheidt. Op de foto levert dit vaak bijna buitenaardse resultaten op. Microfotografie leent zich daarom uitstekend voor insectenfotografie. Want als je een insect extreem close fotografeert, leg je ongekende details vast. Hierdoor zie je hoe bijzonder gevarieerd het insectenrijk werkelijk is. Bovendien lijkt het net alsof de insecten mensgrote afmetingen hebben.

Waarom Fête de la Nature?

Fête de la Nature wil zo veel mogelijk mensen op een feestelijke, verrassende en laagdrempelige manier in contact brengen met de natuur in al haar diversiteit. Juist in deze onzekere tijd is het fijn om te vieren wat er wél is!

Organisatie

Een groep enthousiastelingen haalde Fête de la Nature in 2014 naar Nederland. Anne Leeftang was een van hen. Zij zag hoe succesvol dit initiatief – gestart in Frankrijk – was in andere landen over de hele wereld, en wilde het ook hier starten.

Anne: “Wat is er mooier dan iedereen in Nederland uit te nodigen om op zijn of haar manier een feest te organiseren in, voor of met de natuur? Juist in tijden van biodiversiteitsverlies, stikstofdebatten, polarisatie en negativiteit is het belangrijk om te vieren wat er wél is. En dan niet opgelegd van bovenaf maar juist van onderaf, uit eigen beweging. Met Fête de la Nature werken we aan een positieve verbinding met de natuur. Want waar je je mee verbonden voelt, daar ga je voor zorgen.”

In 2019 zocht stichting Fête de la Nature de samenwerking op met IVN Natuureducatie. Met als doel Fête toekomstbestendig te maken en samen met IVN te werken aan meer zichtbaarheid, een groter bereik en de professionalisering van het natuurfestival. Een logische stap, want Fête en IVN delen dezelfde missie: mens en natuur verbinden. Meerdere IVN-afdelingen organiseerden al activiteiten tijdens het festival. Sinds 2020 slaan we dus de handen ineen.

Help mee

Wil je meehelpen om ons IVN Valkenswaard-Waalre thema tot een succes te maken: dat kan. Info: JanSchutjes, e-mail j.schutjes@upcmail.nl.

Het stroomgebied van de Dommel

Mei 2022. De Dommel stroomt vanuit België bij het dorp Borkel en Schaft ons land binnen. De beek voert je dwars door de verschillende landschappen van het Dommeldal. Ontdek overblijfselen uit vervlogen tijden, zoals de Venbergse Watermolen in Valkenswaard, de Volmolen in Waalre, de vloeitweiden van De Plateaux en de visvijvers bij de Liskes in Bergeijk. Verbaas je over het Brabantse landschap. Hier werkten boeren in de middeleeuwen samen om akkers en weiden te bewerken, houtsingels af te zetten en wilgen te knotten.

Van beek tot rivier

De Dommel is een laaglandbeek: een beek met meanders en een onregelmatige stroomsnelheid. Een laaglandbeek loopt door een breed dal, gevoed door andere beken en regenwater. Bekken zoals de Keersop, Run en Tongelreep komen uit in de Dommel. De Dommel komt als beek ons land binnen maar verandert door de samenkomst met andere beken in een kleine rivier. Uiteindelijk mondt de Dommel bij 's-Hertogenbosch uit in de Maas.

Bijzondere planten en dieren in het Dommeldal

In het Brabants landschap van het Dommeldal vind je veel verschillende planten en dieren. Met een beetje geluk, zie je de opvallend blauwe ijsvogel. Maar ook de roodborsttapuit en grote gele kwikstaart laten zich graag zien. In het water leeft de beekprik. Deze onopvallende en zeldzame vis heeft schoon water nodig om te leven.

Ook groene kikkers en planten als de gewone dotterbloem en waterviolier 'genieten' van het schone water. Net als de bever. Die laat sinds enkele jaren pootafdrukken, knaagsporen en houtspaanders achter in Dommeldal. Een enkele geluksvogel ziet de bever zwemmen of met takken slepen.

Aan de oever van de Dommel vind je hooilanden. Tussen de hooilanden zie je in de zomer de roze gloed van echte koekoeksbloem. Vergeet niet in het vroege voorjaar te genieten van de kleurenpracht van pinksterbloemen.

De Groote Heide

Dommeldal is onderdeel van Natuurgrenspark De Groote Heide. Net als achttien andere natuurgebieden tussen het Belgische Hamont-Achel en Eindhoven. In totaal beslaat De Groote Heide een indrukwekkende 6.000 hectare aan natuur. Het staat bekend om de grote verscheidenheid aan dieren, planten en habitats. Deze omvang en de bijzondere planten en dieren maken De Groote Heide voor kenners en natuurliefhebbers uniek.

Wandelingen

Er zijn o.a. twee prachtige wandelingen bij mij in de buurt. Eén begint achter Camping de Volmolen in Waalre en heet het Loondermolenpad. De andere ligt achter ASML voorbij Camping Het Witven als je de zandweg inloopt. Prachtige gebieden. Ga er eens wandelen en laat je verrassen.

Mary van Loon

De bever in actie

Nieuws uit de Vlindertuin Riethoven

Op 20 maart werd ons een drone-opname toegezonden van de vlindertuin, waarbij de padenstructuur duidelijk zichtbaar is. We gaan hem gebruiken voor het informatiebord dat nodig vernieuwd moet worden.

Op de **bijenteldag 23 april 2022** was het zonnig en winderig.

Nellie zegt: "Een dag eerder was er voor 't eerst stroomoverschot door zonne- en windenergie."

We hebben op twee plaatsen geteld: onze tuin (zaterdag) en de vlindertuin (zondag).

Dit was de telling van de **vlindertuin**:

- De appelboom zat VOL honingbijen, veel meer dan bij ons.
- Twee aardhommels, 2 tuinhommels, één weidehommel, 2 akkerhommels en 1 hommeltje die we niet konden thuisbrengen.
- Ook 1 bijvlieg en 1 narcisvlieg en 2 wespen.
- Daarnaast 3 metselbijtjes die elkaar de tent uit vochten bij het insectenhotel.

Als je de telling van de vlindertuin vergelijkt met die van **Tonterstraat 18**:

- Bij ons zaten de pollen voorjaarshelemaal vol weidehommeltjes maar veel minder bijtjes op de (jonge) fruitbomen.

Da's misschien toch een voordeel van hoogstamfruitboom.

Pronkwandelingen

Men is nog druk doende om de pronkwandelingen vorm te geven. Daarbij is er aandacht voor (wat IVN betreft) de vlinder- en insectentuin en ook de IVN wandelpaden en de monumentale bomen. Middels een qr-code zal men informatie kunnen inzien bij de interessante punten tijdens de wandeling. De ingebruikname van de wandelingen zal in de loop van het jaar kunnen plaats vinden.

IVN-groep Riethoven

Aardhommel

Tuinhommel

DE MEERKOETJES

Mei 2022. *We zijn weer begonnen aan een nieuwe reis door Nederland met ons schip en ik hoop jullie opnieuw te kunnen trakteren op mooie natuurbelevingen. Varen in het voorjaar is zo prachtig! Je ziet het groen opkomen en al het jonge grut verschijnen.*

We vertoeven nu even in een jachthaven in Maastricht en naast ons op het zwemplateau van een prachtige rode sloep lag een nest met eieren van een paar meerkoetjes. Zo'n zwemplateau is een perfecte locatie daarvoor. Meerkoetjes zijn er dol op, want ze nestelen altijd heel dicht bij of op het water. We hebben het al vaak gezien bij andere boten. Zo te zien is het hun eerste legsel, want ze zijn nog wat onwennig in hun ouderrol.

Maar wat weten we eigenlijk van meerkoeten?

Het zijn grijs/zwarte watervogels met een wit voorhoofdschild en snavel, en rode kraal oogjes. Er is geen verschil in uiterlijk tussen de seksen. Ze behoren tot de familie van de rallen, koeten en waterhoentjes, en de orde van de kraanvogelachtigen. Ze verdedigen hun territorium fel als er indringers komen. Meerkoeten eten waterplanten en weekdiertjes, zoals slakken, mosseltjes die aan de boten zitten, e.d. Als ze onder water duiken om voedsel te zoeken, nemen ze altijd een sprongetje, omdat er veel lucht tussen hun veren zit. Hun poten zijn blauwgroen met gespreide zwemlobben, maar geen zwemvliezen.

Vanwege de prachtige zondag is er gisteren veel gevaren op de Maas en op de plassen in de omgeving. Ook door mensen die de regel van 9 km per uur hier in de haven jammer genoeg wat minder

nauw nemen, en vanochtend zagen we dat het nest helaas van het zwemplateau gespoeld was. De ouders zaten er heel beteuterd bij te kijken.

Er was een ei al uitgekomen, maar de andere eieren waren samen met het nest weggespoeld. Eerst dachten we dat het ene pulletje het ook niet overleefd had, want zo'n klein vogeltje is een lekker tussendoortje voor snoeken, meervallen en roofvogels, maar niks bleek minder waar.

Toen het ouderpaar zich van de teleurstelling hersteld had, begon pa weer enthousiast aan een nieuw nest te bouwen en ma dat ene jong te voeren. De beiden ouders van meerkoetjes zijn normaal gesproken even zorgzaam voor het kleine grut, maar de jonge ouders hier moeten hier nog even aan wennen. Het is zo aandoenlijk om te zien. Allerlei takjes, mos en groen worden weer aangedragen door het mannetje. Hij is er maar druk mee. Wij zitten hier op zo'n 3 tot 4 meter afstand eerste rang.

Laten we hopen dat het nu beter gaat, want het is nu maandag en de rust is weer wedergekeerd in de haven en op het water. We houden ons hart vast voor het Hemelvaartweekend.

Mary van Loon

Viervlek libel
Foto: Wim Deeben

Gidsenochtend bij de Oase met Jacques van Kessel

Op woensdag 25 mei genoten we weer van een heel bijzondere wandeling, onder de bezielende leiding van Jacques van Kessel. We parkeerden onze fietsen bij de visvijvers van De Oase, en van daaruit volgden we het beekdal van de opnieuw meanderende Tongelreep.

Er is al heel hard gewerkt om het water zoveel mogelijk in het beekdal te houden. Het is van oorsprong een vochtig gebied, met een beplanting die daar thuis hoort: wilgen, elzen, inlandse vogelkers, populier. Jacques had een maatje meegebracht, Wim Deeben, die als specialiteit vooral vogels, libellen en vlinders had. En die waren er volop te zien en te horen: boomklever, zwartkop, tuinfluiter, kleine karekiet. Smaragdlibell, viervleklibel, beekrombout, bosbeekjuffer en weidebeekjuffer. Om maar even iets te noemen. Maar hij wist ons ook te vertellen, dat in vroeger tijden de plaatselijke boeren, bij elk kind dat geboren werd, een populier plantten, die later bij het huwelijk als bruidsschat diende! Populieren groeien erg snel en het hout werd in onze omgeving met name veel gebruikt om klompen van te maken.

Op verschillende plaatsen wees Jacques ons op hele hopen opeengestapelde boomstammen, die dwars over de Tongelreep gelegd waren, met als doel de doorstroming enigszins te beperken, om zodoende het water langer vast te houden. Hiermee zorg je voor een bufferzone in droge tijden, maar ook bij heftige regenval voorkom je overstromingen op plaatsen waar dat niet gewenst is. Overall elders zie je dit soort maatregelen tegen extreme weersomstandigheden, ten gevolge van klimaatsveranderingen.

Niet alleen de mens was hier druk doende ge-

weest, ook de bever liet overal zijn sporen zien! Puntig afgeknaagde boomstammen, knaagsporen op de boombast, versjouwde takken... Wilde zwijnen voelden zich hier blijkbaar ook prima thuis! Volop voedsel en schuilgelegenheid in het weelderige groen, en heerlijk wroeten in de vochtige grond! Een waar varkensparadijs!

Ook voor ons was het heerlijk struinen hier, door de frisgroene planten: heel veel kleefkruid, bosbies, varens, look zonder look, allemaal vochtminnende planten.

Een stukje verder kwamen we bij de Weteringsloot: één van de drie riviertjes waar de "Drie Bruggen" naar vernoemd zijn: de Tongelreep, de Baron z'n Sloot, en de Weteringsloot. We stonden even stil bij de stuw, waarmee de watertoevoer naar de visvijvers geregeld kan worden.

Hierna kwamen we bij het overgangsgebied van de natte beekgronden, naar de hoger gelegen heidegronden van vroeger. Een heel kwetsbaar gebiedje waar hopelijk weer een aantal tegenwoordig uiterst zeldzame plantjes terug zullen komen. Dit z.g. schraal grasland biedt veel mogelijkheden voor een grote diversiteit aan planten, die we door de royale bemesting kwijtgeraakt zijn. Die zorgt alleen maar voor een strak groen grastapijt met veel voer voor de koeien.

We vonden hier al heel veel moois: o.a. de grote gele ratelaar, liggend zenegroen, dwergzegge,

munt, reukgras, koekoeksbloemen, zonnedaauw, dwergbies, volop pinksterbloemen. En een hele strook prachtige rose bloemen van het tegenwoordig zeldzame moeraskartelblad!

Petry deed een geweldige ontdekking: "klein wintergroen" een plantje dat tot nu toe nog heel zeldzaam is in Nederland. Een pluim voor Petry!

Op deze overgangsgronden hoopt men uiteindelijk ook weer orchideeën terug te krijgen. Een reden om er heel erg zuinig op te zijn!

Zo langzamerhand kwamen weer terug bij de visvijvers, waar we heerlijk in het zonnetje genoten van koffie, thee en de beroemde zelfgebakken koek van Lies!

We hebben allemaal genoten van deze ochtend, en weer heel veel nieuwe kennis opgedaan. Dank je wel, Jacques en Wim!

Namens alle schoolgidsen,
Nelly van der Burgt.

Wandelroutes In Waalre

In de gemeente Waalre heeft het IVN enkele wandelingen uitgezet die zijn aangegeven door paaltjes met een gekleurde kop. Drie wandelingen worden aangeduid met blauwe koppen, één met witte kop. Bij het startpunt van elke wandeling zijn gratis folders verkrijgbaar, met daarop de route en tal van bezienswaardigheden onderweg. De folders zijn ook af te halen in het Huis van Waalre.

De volgende wandelingen zijn beschikbaar:

- **Aalsterheidewandeling** Start: De Hut van Mie Pils, Aalst Lengte: 4 km
- **Gemeentehuiswandeling** Start: Stationskoffiehuis, Aalst-Waalre Lengte: 6 km, in te korten tot 4 km
- **Heikantwandeling** Start: 't Brabants Genot, Waalre Lengte: 4 km
- Rondje Wolders Ven Start: ingang Burgemeester Ossepark, Aalst-Waalre Lengte: 1 km

QR-code wandeling

In het gebied rond het Meeuwven in Aalst is een interactieve QR-code boswandeling uitgezet. Op vijf punten kan een QR-code worden gescand waardoor informatie beschikbaar komt over diverse natuuronderwerpen. De wandeling start aan de Sophiastraat in Aalst.

Kijk bij [Natuurinfo -> Folders en routes](#) om de GPS-track te downloaden.

Bestrijdingsmiddelen in zangvogels, kuikens en eieren

Tekst: Frans van der Helm uit “de levende natuur”

Ringmus, koolmees en boerenwaluw leven heel verschillend, maar hebben één ding gemeen: zij dragen bestrijdingsmiddelen met zich mee. Dat blijkt uit drie verkennende studies door CLM Onderzoek en Advies.

Ringmussen hebben nog altijd DDT in hun lijf, al werd dit beruchte insecticide in Nederland in 1973 verboden, omdat het voorjaar er stil door dreigde te worden. De ringmus is een plaatsgebonden standvogel van het buitengebied. Hij is er op het Nederlandse platteland slecht aan toe. Bestrijdingsmiddelen spelen daarin mogelijk een rol. CLM Onderzoek en Advies uit Culemborg bestudeerde dit, samen met vogelbeschermer Arend Timmerman uit Eastermar.

Het onderzoeksgebied in De Noordelijke Friese Wouden bij Eastermar bestaat uit een agrarisch, voor ringmussen geschikt coulisselandschap. Maar in de rond de 50 gevolgd nestkasten met ringmussen komt tot een derde van de gelegde eieren niet uit. Ook is de sterfte onder jonge en volwassen vogels op het nest hoger dan die onder koolmezen, pimpelmezen en gekraagde roodstaarten in Eastermar. Om de oorzaken daarvan te verkennen, zijn niet-uitgekomen eieren, dode nestjongen en enkele volwassen vogels die in het nest stierven geanalyseerd.

Laboratoriumanalyse van 4 volwassen ringmussen, 8 nestjongen en 34 eieren leverde een cocktail op van 15 schadelijke stoffen; het ging vooral om insecticiden, fungiciden en herbiciden. Ook DEET bleek breed vertegenwoordigd. Dat afweermiddel tegen muggen en teken wordt toegepast om insecten weg te houden bij paarden en andere landbouwhuisdieren. DEET werd in 7 nestjongen, in 3 vogels en in 6 eieren gevonden.

Bestrijdingsmiddelen in zangvogels, kuikens en eieren

Een deken van vergif

Het aantal signalementen van DDT is minstens zo indrukwekkend. Dat weet via de moedervogel zelfs het ei goed te vinden. Zo was in 29 monsters met maar een stof dat ene vergif telkens DDT. Dit beruchte insecticide is heel hardnekkig, met een halfwaardetijd van 30 tot 50 jaar. Het tast de dikte van eierschalen aan, waardoor deze kunnen breken. De nu gevonden concentraties aan DDT zijn volgens de literatuur te laag voor zulke effecten bij ringmus-

sen, en hun eischalen zijn dik in orde. “Maar deze stoffen liggen nog steeds als een deken over het hele gebied”, zeggen de onderzoekers. Naast deze twee hoofdrolspelers bleken zes andere stoffen hun opwachting in de eieren te maken. Die zijn dus langs moederlijke weg doorgegeven.

Uit gevonden concentraties chemische middelen is soms de landschapshistorie van de vindplaats te herleiden. Waar veel DDT gevonden werd, zat vroeger een fruitbedrijf. Bevatten de monsters vooral diermedicijnen en anti-vlooienmiddelen? Dan waren er huisdieren in het spel, of zat er bijvoorbeeld een varkenshouder. De aan kleine leefgebiedjes verknochte ringmus geeft het haarscherp aan.

Naakte huid

Ook naar de koolmees deed CLM onderzoek. Van die graag geziene vogel werden in 2017 veel dode jongen in nesten gevonden, toen ook de buxusmotpopulatie explodeerde. Was er een verband tussen buxusrupsbestrijding in de steden en de sterfte? Door bezorgde burgers in de stad verzamelde dode nestjongen, ruim 30, werden geanalyseerd, naast 10 uit natuurgebieden. Samen waren die goed voor 26 verschillende pesticiden in de lijfjes.

De koolmees trekt meer rond dan de ringmus, en leeft vaker in steden. Meer dan de helft van de monsters uit de stad en de natuur bevatten DDT. Daarnaast bevatten de stadsmezen vaker bestanddelen van anti-vlooienmiddelen. Mezen maken graag gebruik van huisdierharen om hun nestkom te bekleden. Honden en katten worden op allerlei manieren behandeld tegen vlooiën en teken, en die insecticide-haren komen later in contact met de naakte huid van de jongen. “Bij 97% van de gevallen met aangetroffen insecticiden kunnen we die mogelijkheid niet uitsluiten”, melden de onderzoekers.

Pesticiden zijn dus vaak gevonden. Maar de gevonden concentraties zijn, op twee gevallen na, te laag om sterfgevallen van gevonden koolmezen te verklaren. Zoals de onderzoekers duidelijk maken: de overleving van koolmezen in de stad is in het algemeen al lager dan van koolmezen in het bos. In

Belgisch onderzoek is vanaf 2017 ook geen toename van sterfte van nestjongen van stadskoolmezen vastgesteld.

Kosmopoliet

De boerenzwaluw is een echte kosmopoliet. Nederlandse vogels reizen met langdurige Zuid-Europese tussenstops naar zuidelijk Afrika voor de winter. Door heel Nederland verzamelde niet-uitgekomen eieren en gestorven nestjongen en 1 dood aangetroffen volwassen vogel leverden een totaal op van 14 verschillende pesticiden.

Het duo DDT en DEET werd in alle drie soorten zwaluwmateriaal aangetroffen. Een deel van de gevonden stoffen is waarschijnlijk te herleiden tot in stallen gebruikte insecticiden. Maar zeker is dat allerm minst, want behalve vliegen in de stal vangen boerenzwaluwen ook insecten boven gewassen. En wat gebeurt er op de Afrika-route? Een gevonden stof, novularon, is waarschijnlijk opgedaan in Afrika. Dit insecticide is in Europa verboden, maar wordt in bijvoorbeeld Zuid-Afrika veel gebruikt. Hetzelfde geldt voor DDT, dat uit vroegere jaren kan dateren, maar dat ook in Afrika opgedaan kan zijn. DDT wordt in Afrika veel toegepast als bestrijdingsmiddel tegen malariamuggen.

De gemeten concentraties vergif zijn meestal minder dan 0,1 mg/kg. Van DDT is de hoogste concentratie gevonden: maar liefst 1,9 mg/kg in die ene volwassen zwaluw. Een zwaluw maakt nog geen Apocalyps, maar wie dacht dat we dankzij het verbod op DDT in een zorgelozer ecologische wereld verkeren, krabt zich achter de oren, als een hond of koe zonder pesticiden. Zo komen de CLM-onderzoekers tot een veelkleurig drieluik. Het zou naïef zijn te veronderstellen dat de door mensen verspreide chemicaliën niet in vogellijven terug te vinden zouden zijn. DDT is zelfs in ijsberen aangetroffen. De veelzijdigheid van de besmettingen is verbazingwekkend, al zijn de concentraties niet direct alarmerend. "Maar van effecten van niet direct dodelijke doses bij vogels is heel weinig bekend", melden betrokken CLM-onderzoekers Adriaan Guldemond, Peter Leendertse en Joost Lommen. "Bovendien zijn er combinatie-effecten denkbaar waar we nog geen geruststellend zicht op hebben."

Het voorjaar is niet stil, maar ook niet zorgenvrij.

Van de Helm, F., 2022.

Bestrijdingsmiddelen in zangvogels, kuikens en eieren.

De Levende Natuur 123 (3), 92-93.

Op zaterdag 18 juni is de training "excursieleider in de natuur" beëindigd. Deze training werd georganiseerd door de regionale cursuswerkgroep "de Kempen" van het IVN. Begonnen met 25 cursisten, hebben er 19 de eindstreep gehaald.

De deelnemers hebben erg hun best gedaan en waren heel gemotiveerd om in de toekomst een natuurexcursie voor het publiek te gaan leiden. Ze hebben bijeenkomsten bijgewoond over allerlei onderwerpen die tijdens een publiekswandeling aan de orde kunnen komen (o.a. landschap, planten, vogels, bos, heide, natuurhistorie, invloed van de mens op zijn omgeving, begeleidingsvaardigheden en nog veel meer). De training heeft voor onze afdeling vier nieuwe gidsen opgeleverd, waarmee ons gidsenbestand steviger is geworden en, ook niet onbelangrijk, verjongd.

Zo gaat *Taïssa Slengard* de wandelingen op Loon begeleiden met veel interesse voor de cultuurhistorie.

Walter van de Pas is thuis in het Tongelreepdal en zal met veel enthousiasme kunnen vertellen over dit gebied.

Peter Bleijs wil het publiek meer inzicht geven in de biodiversiteit en landschapsontwikkeling en doet dat graag in het nieuwe natuurgebied "Achtereinds Laag".

Tot slot gaat *Henk Greijmans* ons meenemen op een splinternieuwe publiekswandeling in "de Meeris" in Waalre-noord. Zijn specialiteit is: oer-runderen.

Wij wensen hen veel succes en plezier tijdens hun rondleidingen.

Tot slot nog een woord van dank aan de mentoren Annelies Wagter en Wim en Bep van Stipdonk, die de cursisten zo goed mogelijk hebben begeleid.

Houd goed het wandelprogramma in de gaten en maak kennis met onze nieuwe excursieleiders!

*Namens de regionale cursuswerkgroep
"de Kempen"
Cor de Jong*

De Bevers zijn terug

Onderzoek naar interacties tussen bevers en mensen

We beginnen onze beverronde waar het riviertje onder de weg doorstroomt. Vanuit de weg kun je al een dikke populier zien liggen die is omgeknaagd. We gaan de weg af naar het smalle kronkelende bospaadje, zoekend naar meer sporen die bevers hebben achtergelaten.

Hier een klein knaagseltje, daar een klein knaagseltje. Jan neemt de tijd en loopt traag. Hij stopt regelmatig om te kijken, maar ik zie niet zo goed naar wat precies. Bij een bocht in de rivier wijst hij naar de overkant. Op een kleine moddervlakte liggen kaal geknaagde twijgjes. Er is ook een opgang te zien, zo'n uitgesleten modderspoor waaraan je kunt zien dat de bever hier het water in en uit gaat. Jan blijft staan kijken. Ik voel me licht ongeduldig, maar vertrouw op zijn ervaring.

En ja hoor, na vijf minuten kijken doemen er steeds meer knaagsporen op tussen de begroeiing aan de overkant: "Oh kijk een stel omgeknaagde naaldboompjes van armdikte," zeg ik. Jan wijst en zegt: "Daar nog meer!" Zo zien we langzaam maar zeker 30 omgeknaagde stammetjes van ongeveer een onderarm dikte, die we hier vijf minuten geleden nog niet zagen. Ik leer de kunst van het opmerken (*arts of noticing*), zoals een van mijn favoriete antropologen, Anna Tsing, dat noemt. Door op pad te gaan met mensen zoals Jan, die deze kunst al beheersen,

leer ik de aanwezigheid van dieren en planten op te merken. Een belangrijke vaardigheid om te kunnen inventariseren.

Beverhol

We lopen weer verder. Het pad gaat hier ietwat omhoog en stijgt zo'n twee meter ten opzichte van de rivier. Op het hoogste punt is een afgezaagde boomstronk waar Jan plaats neemt. Ik vraag hem hoe hij het opmerken geleerd heeft. Hij vertelt hoe zijn grootvader als boer leefde met de seizoenen en hem als klein jongen wees op het komen en gaan van verschillende soorten. Daarna heeft hij zich altijd bezig gehouden met speuren en inventariseren. Hij vertelt: "Als je iets van een spoor ziet, moet je de tijd nemen, en dan valt er vaak meer op." We beslissen om verder te lopen en ik loop het pad op. Jan neemt een andere route en ziet een gat, twee meter achter de stronk. "Er lijken bevertakjes in te liggen," en hij flitst met zijn camera in het hol. Er liggen inderdaad aangekaagde twijgjes in. We lopen een stukje verder de bocht om en kunnen zo de ingang van het hol zien, waar ook aangekaagde twijgjes liggen. Een bewoond beverhol!

Onderzoek

Bevers laten zich langzaam maar zeker meer gel- den in het zuidelijke Dommelstroomgebied. Ze veranderen het beekdal door te knagen, te graven en dammen te bouwen. De bevers beperken zich niet tot de natuurgebieden maar vertoeven ook in de stad bijvoorbeeld.

Na ongeveer 300 jaar afwezigheid in dit gebied, zijn ze weer terug. Ik onderzoek de nieuwe inter- acties die tussen mensen en bevers ontstaan en hoe verschillende mensen de bevers leren kennen; soms zoeken mensen de bevers op, en soms ver- schijnen bevers bij mensen op hun land of werk. De bouw-, knaag- en graafwerkzaamheden heb- ben effecten op het landschap en de waterstanden die we als mensen zo zorgvuldig hebben vormge- geven. Wat voor effect heeft dat op de mensen- samenleving? En hoe gaan we daar mee om? Wat als het waterpeil stijgt of oude bomen worden om- geknaagd, welke keuzes worden er dan gemaakt? Welke belangen worden meegenomen en welke niet?

Dat is waar mijn promotie onderzoek vanuit de Radboud Universiteit Nijmegen over gaat, en waar ik me nog de komende drie jaar mee bezig mag houden. Het IVN ondersteunt het onderzoek door me mee op pad te nemen, mee te denken en contacten te verschaffen.

Heb je zelf ervaringen, vragen of suggesties, mail ze gerust naar inge.dekker@ru.nl.

De Gierzwaluw

Ik was wat in mijn huis bezig toen ik ze dit jaar weer voor het eerst hoorde. Naar buiten kijkend zag ik ze inderdaad weer vliegen, wel wat laat dit jaar, 14 mei, maar toch, ze waren er weer: de gierzwaluwen. De eer- ste gierende geluiden roepen altijd weer een specifiek seizoensgevoel op, zo halverwege de lente, met langer wordende dagen, groeiende natuur en de tijd dat vo- gels weer volop van zich laten horen.

Ongeveer 100 dagen blijven de gierzwaluwen bij ons. Ze vormen hier broedkolonies en de afzonder- lijke paartjes leggen één broedsel van 2 à 3 eieren waar ze ongeveer 20 dagen op broeden. Gierzwalu- wen zijn van de vaste gewoontes: paartjes blijven hun hele leven bij elkaar en ook nestelen ze elk jaar op dezelfde plek.

Ik heb het geluk dat er ook een nestje onder mijn dakpannen zit. Als het er 's avonds weer voor is vind ik het erg ontspannend om er goed voor te gaan zitten en te kijken hoe ze zo behendig en met hun kenmerkende roep door de lucht scheren. In troepen gaan ze op insectenjacht, waarbij ze in duikvluchten meer dan 200 kilometer per uur kun- nen bereiken.

Dylan Brand

Werkgroepen	Contactpersoon	Telefoon	E-mailadres
IVN-werkgroepen Valkenswaard			
Bomenwerkgroep	Martijn Aarts	06 21466671	martijnaarts@onsmail.nl
Documentatiecentrum	VACATURE		
Natuurwerkgroep Valkenswaard	Hanita en Wim van Amelsvoort	2042979	amelsvoort36@hotmail.com
Natuurwerkgroep Malpie	Ad Baken	2015181	h.baken@chello.nl
Jeugd-IVN	Ad Baken	2015181	h.baken@chello.nl
Leskisten	Lies van Gompel	2068470	liesvangompel@onsbrabantnet.nl
Publiciteit	Emile Weijters	2075670	e1000acmw@gmail.com
Redactiewerkgroep	Mieke van Baalen	06-22256708	miekevanbaalen@gmail.com
Schoolgidsengroep V'waard	Lies van Gompel	2068470	liesvangompel@onsbrabantnet.nl
Schoolproject	VACATURE		
Schoolproject uitleen	Wil Koopman	2017955	wiljakoopman@onsmail.nl
Vogelwerkgroep	Gerrit Klitsie	2046951	gklitsie1947@kpnmail.nl
Wandelingen (incl. Waalre)	Emile Weijters	2075670	e1000acmw@gmail.com
Website beheerder	Fanny van Zon	2212983	fanny@vanzon.nu
Zoogdieren	Jan Schutjes	06 23269205	j.schutjes@upcmail.nl

IVN-werkgroepen Waalre

Scholenwerk Aalst	Chantal v. d. Strigt	2217250	oudenstrigt@hetnet.nl
Natuurwerkgroep Waalre	Ben Putman Henk de Vrind	06 51346934 06 13382793	ivn.nwgr.Waalre@gmail.co henkdevriend@gmail.com
Vlindertuin Waalre	Bernard Fransen	06 22919189	fransenb@xs4all.nl
Wandelingen Wolders Ven	Annelies Wagter	2216700	awpwagter@gmail.com
Wandelroutes	Cor de Jong	2115479	cfjdejong@versatel.nl
Regionale cursuswerkgroep:	Cor de Jong.	2115479	cfjdejong@versatel.nl

IVN-werkgroepen Riethoven

Scholenwerkgroep	Nellie Das	2016075	nelliedas@gmail.com
Scholen wandelingen	Nellie Das	2016075	nelliedas@gmail.com
IVN-wandelpaden	Jan Das	2016075	jandas61@hotmail.com
Vlindertuin Riethoven	Jan Das	2016075	jandas61@hotmail.com

Redactieleden Valkenswaard - Aalst/Waalre

Mieke van Baalen
Dylan Brand
Nelly van der Burgt
Arthur Jeurissen
Wouter Kiela
Yvonne Schouten
Annelies Theeuwes

LET OP

Tekst digitaal aanleveren als **los bestand** op ons mailadres:
natuurwijzer@gmail.com

Wilt U de illustraties als een **los bestand** aanleveren,
dit is belangrijk om een goede kwaliteit afdruk te krijgen.

De inleverdatum voor het **herfstnummer** is
Vrijdag, 2 september 2022

Kamp Jeugd IVN in Pelt

Op 11 en 12 juni 2022

**Thema:
De 4 elementen
uit de natuur**

